

Оксана М. Тищенко*

Інститут української мови НАН України
Київ

Архівна картотека української мови в цифровому форматі: від пам'ятки мови до сучасного лексикографічного інструментарію

2018 р. в Інституті української мови НАН України здійснено проєкт зі створення комп'ютерної системи «Архівна картотека» – цифрового формату лексико-фразеологічних матеріалів Комісії для складання словника живої української мови Всеукраїнської Академії наук (далі – КСЖУМ). Ці матеріали містять, зокрема, картотеку *Російсько-українського словника 1924–1933 рр.* за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова і його втраченого IV тому (далі – РУС). Уперше від 30х р. ХХ ст. Архівна картотека (далі – АК) стала об'єктом наукової уваги мовознавців саме як матеріали репресованої в 30-і роки ХХ ст. Комісії – понад півстоліття їх вважали втраченими. Значення цього проєкту доцільно розглядати в контексті культурно-національного відродження в Україні на початку ХХ ст., української лексикографічної традиції, історії РУС та інших словників, підготовлених у цей період, їхніх матеріалів – лексичної картотеки, а також ролі цього лексикографічного доробку в розвитку української мови, теорії та практики україністики ХХ – початку ХХІ ст.

* Oksana M. Tyshchenko, Ph.D. in Philology, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of the Ukrainian Language, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-5709-1252.

e-mail: tom-73@ukr.net.

Запорукою високої якості словника є надійне джерельне підґрунтя. Закономірно, що українські лексикографи критично переглядають наявну джерельну базу та беруться до формування сучасної системи лексикографічного інструментарію, рухаючись солідарно із закордонними колегами¹. Одним із кроків на цьому шляху стало зацифрування Архівної картотеки та підготовка до створення на її основі системи сучасного лексикографічного знадобу.

Сьогодні в Україні активно повертають до обігу словникові надбання періоду національно-культурного відродження 1920–1930 рр. ХХ ст. – «золотої доби» української лексикографії – для відновлення самобутнього українського лексикону та граматичного ладу, відродження мовних ресурсів, яких із різних причин немає в словниках другої половини ХХ ст. і які є важливими для сучасного мовного будівництва в Україні. Завдяки ентузіастам частину таких праць удоступнено в інтернеті, зокрема на ресурсі «Російсько-українські словники» (r2u.org.ua), а також перевидано в серіях НАН України: «Із лексикографічної спадщини», «Словникова спадщина України». Будь-яка інформація про мовну й мовознавчу практику того періоду – це актуальний і цінний матеріал. На жаль, через сталінські репресії не вся лексикографічна продукція 20–30-х років ХХ ст. дійшла до нашого часу вповні. Тож і укладачів, і користувачів нових українських словників цікавлять як завершені праці тієї доби, так і будь-які вцілілі матеріали до них.

2016–2017 рр. вийшов репринт РУС (1924–1933) – словника, що його визнано не лише одним із вершинних в українській лексикографії першої половини ХХ ст., а й вагомим джерелом (звісно, за критичного підходу) формування сучасної мовної ситуації, піднесення престижу української мови як державної (Гриценко, Бріцин 2016). Його створення було закономірним в умовах суттєвого розширення суспільних функцій української мови², коли назріла гостра потреба в нових українських словниках: тлумачних, правописних і насамперед – перекладних. Відповідно, постало питання нової якнайширшої джерельної бази, що спонукало словниківів «взятися до праці над збиранням *лексичного знадібку*»³ (Записки 1919 : XVIII). Ішлося про створення картотеки, яку й було сформовано протягом 1919–1923 рр. на основі мови класиків української художньої літератури⁴, фольклорних та етнографічних матеріалів⁵, записів живого мовлення з різних регіонів

¹ Див. Żmigrodzki 2020, Стижовић 2017, *Артефакт* 2006 та ін.

² 1905 р. уряд імперської Росії під тиском громадської, політичної та наукової еліти скасував заборону вживати українську мову в публічному житті. 1917 р. утворилася Українська Народна Республіка.

³ Зберігаємо мову оригіналів.

⁴ Матеріал із творів Б.Д. Грінченка, О.Я. Кониського, М.М. Коцюбинського, В.І. Самійленка, В.С. Стефаніка, Лесі Українки, І.Я. Франка та інших класиків української літератури.

⁵ *Етнографічний 1897–1899, Сказки 1890* та ін.

України⁶, словників⁷ тощо. Далі картотеку доповнювали матеріалом із творів сучасників⁸ та з нових лексикографічних праць. Принцип добору джерел свідчить про наступство й розвиток української лексикографічної традиції, зокрема, виформовуваної в *Словарі російсько-українському* М. Уманця й А. Спілки (1893–1898) і утвердженій під час укладання *Словаря української мови* за ред. Б. Д. Грінченка (1907–1909), поглибленої словникарством початку ХХ ст.

Протягом 1924–1933 рр. на основі цієї картотеки, постійно поповнюваної, вийшло друком кілька загальномовних словників – *Російсько-український словник ділової мови* (1930), *Словник українсько-російський* (1927), зокрема й згадувана вже чільна праця – три томи академічного РУС (літери А–П, у шести випусках).

РУС демонструє найвищий рівень теоретичної думки 20–30 рр. ХХ ст. та її практичного втілення: бувши інноваційною працею, він зберіг тісний зв'язок зі словниками попередніх років, відбив питомий, ще не русифікований за настановами радянської влади, стан живої української мови початку ХХ ст. (Огієнко 2001; Шевельов 2002). Словник має й низку об'єктивно спричинених своїм часом недоліків, однак його переваги вагоміші. РУС – це перша спроба створення кодифікованого лексикону нової української літературної мови (Поздрань 2018). Саме це сприяє нині зростанню його популярності як серед фахівців, так і серед пересічних мовців.

На жаль, починаючи від 1933 рр. у зв'язку зі згорненням процесу культурно-національного відродження в Україні та з «погляду повної і цілковитої ліквідації націоналістичної ідеології в термінології», радянська влада наказала переглянути (зредагувати / вилучити з обігу / знищити) всю словникову продукцію, зокрема й РУС (Резолюція 1933). Ю.В. Шевельов констатував: «як і майже всі культурні заходи, пороблені в ті бурхливі роки, він лишився недовершеним... Четвертий том, готовий до друку, не побачив світу в зв'язку з розгромом Академії Наук на початку 30-х років» (Шевельов 2002: 32): по-перше, Словник мав неприйнятну для радянської влади етнографічну концепцію⁹ і водночас

⁶ Записи із села Франтівки на Липовеччині, села Бандурова на Чигиринщині, із Черкаського повіту, з Житомирщини, Бессараби, Кисва та багато ін., зокрема до картотеки переписували зібрану раніше А.Ю. Кримським картотеку його малої батьківщини – Звенигородщини.

⁷ Це праці попереднього періоду, насамперед – словники Б.Д. Грінченка, В.Г. Дубровського, М. Уманця і А. Спілки, а також словників І.Г. Верхратського, М.М. Левченка та ін. Для укладання РУС активно використовували матеріали тогочасних термінологічних словників, що виходили в Академії.

⁸ С.О. Єфремова, А.Ю. Кримського, Миколи Хвильового, Григорія Косинки, М.Т. Рильського, П.Г. Тичини та ін.

⁹ Ця риса виявляється й у сьогоденній потужній тенденції націоналізації, або автохтонізації в розвитку української мови поряд із тенденцією до її інтернаціоналізації, відкритості до глобалізаційних процесів.

позиціювався як нормативний; по-друге, майже всіх авторів Словника репресували як ворогів народу у сфабрикованій справі так званої Спілки визволення України 1929 р.

Ревізії підлягали не лише завершені праці, а й словникові матеріали: укладену картотеку КСЖУМ (на той час мала обсяг понад 750 тис. одиниць) «очистили від націоналістичного мотлоху» (Робота 1935)¹⁰, а протягом 1933–1937 рр. доповнили ідеологічно «правильними» матеріали. Але 1937 р. у зв'язку зі штучно створеним «націоналістично-ворожим» образом цю збірню слів та цитат все-таки вилучили з лексикографічного процесу, а добір лексичного знадібку для наступних словників розпочато з нуля (Список). Друга світова війна спричинила об'єктивну паузу в роботі, яку поновлено лише після 1943 р. Як ми встановили з архівних матеріалів Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України 40-х-50-х рр., картотеку КСЖУМ, «очищену» 1933 р., усунуто від роботи 1937 р., але вцілілу під час війни, все-таки вирішили влити до новостворюваних матеріалів, позначивши штампом «АРХІВНА» (звідки й неофіційна назва) (Тищенко 2016). Але не прийнято було згадувати і репресовані праці, і їхніх авторів, і саму картотеку КСЖУМ, а в поодиноких дослідженнях з цієї теми засвідчено втрату практично всіх довоєнних надбань (Левченко 1968; Неровня 2004; Гнатюк 2005 та ін.). Із середини ХХ ст. активно почали збирати нову Лексичну картотеку (далі – ЛК)¹¹, на основі якої було створено віхові українські словники другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Інформаційну ж тяглість щодо картотеки 1918–1937 рр. було втрачено.

Проте в новій ЛК збереглися старі різноформатні матеріали, позначені штампом «АРХІВНА» (рис. 1).

Останніми десятиліттями ці картки називали архаїчним, цілковито використаним матеріалом, цікавим хіба що як пам'ятка словникарства, адже їх вважали залишками лексикографічної діяльності «Київської старовини» – журналу ХІХ–ХХ ст., який опікувався створенням *Словаря української мови* за ред. Б.Д. Грінченка. Однак цю версію підважили картки з такими іменами, як Леся Українка, Павло Тичина, Микола Бажан, Ленін, Сталін і багато

¹⁰ Як ми з'ясували, було вилучено картки з цитатами з Біблії, із текстів репресованих «ворогів народу», напр., С.О. Єфремова, М.О. Скрипника, В.П. Підмогильного й М.К. Зерова. Натомість між 1933 та 1937 рр. АК поповнили картками з творів прихильних до влади Івана Ле, А.В. Головка, О.Є. Корнійчука, М.П. Ледянка, а також очільників держави – Леніна, Сталіна та ін. Ще, вірогідно, Архівна картотека містить матеріали картотеки видатного українського мовознавця П.Г. Житецького, а також журналу «Київська старовина» (Тищенко 2016; *Список*). Репресовану частину картотеки можна бачити в перших трьох томах РУС за редакцією А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова (Тищенко 2016).

¹¹ У складі Інституту мовознавства імені О.О. Потебні АН УРСР, а з 1991 р. – Інституту української мови НАН України.

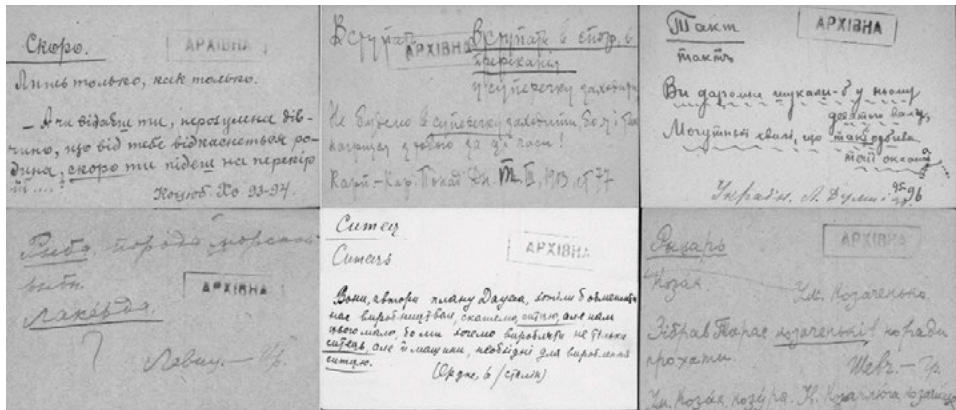

Рис. 1.

Картки Архівної картотеки

інших – їх не могло бути в полі бачення редакції «Київської старовини», натомість вони з найбільшою ймовірністю могли з'явитися саме в картотеці «призабутого» радянським мовознавством періоду 20-х рр. ХХ ст., яку й вважали втраченою. Саме це спонукало нас дослідити АК¹² під новим кутом бачення і встановити, що вона мала безпосередній стосунок до роботи КСЖУМ, зокрема до укладення РУС, а під час війни її не було знищено.

З огляду на велике зацікавлення здобутками того часу, на лакуни в словниковій продукції і пошуки втраченого IV тому РУС не одним поколінням української інтелігенції ми зосередили свою увагу на структурі АК, її джерелах та змісті, на цінності її матеріалів для сучасної української лексикографії (Тищенко 2016).

Унікальність АК полягає в тому, що вона має не лише філологічну й лексикографічну цінність, а й загальнокультурне значення – це факт історії українського мовознавства загалом і лексикографії зокрема. Удоступнення цих матеріалів у сучасній цифровій формі важливе як для фахівців, так і для українського суспільства загалом.

Осмилення лексико-ілюстративного масиву АК у контексті завдань сучасної україністики свідчить про те, що він не втратив своєї актуальності й цінності для укладання словників різного типу, насамперед перекладних і тлумачних, а отже, потребує об'єктивного професійного вивчення.

Кілька прикладів на підтвердження цього переконання. Матеріали АК дають підстави точніше визначити час появи в мові того чи того слова. Наприклад, в україністиці поширена думка, що слово *мрія* – це авторський новотвір: його нібито створив М.П. Старицький у вірші до Олени Пчілки, опублікованому 1883 р., за десять років після написання (Вихованець 1990:

¹² Уціліла від 1937 р. АК становить близько 350 000 одиниць.

48). Закономірне запитання: скільки треба часу в ХІХ ст. для того, щоб авторський новотвір потрапив до народних казок та прислів'їв, понад те – опинився в полі бачення збирача фольклору і був опублікований у спеціальних виданнях? Знаходимо в АК такі записи: *Мрія. Душі потопільників <...> перекидаються на коня, пса, безрогу, kota, полотно, жінку, вогонь, мряку, мрію... Етн. зб., Черновецький повіт*. Тут слово *мрія* вжито не в значенні 'вигадка, фантазія' (рос. *мечта*), але, як бачимо, на час видання цього джерела¹³ воно вже функціонує в мові народу зі значенням 'привид'. Наступна картка: *Мрія – мечта. Пішли його мрії всі мимо. Манж. I*. Це фрагмент із видання *Сказки, пословицы и т. п., записанныя въ Екатеринославской и Харьковской губ. И. И. Манжурою* (1890), який засвідчує значення слова *мрія* 'щось вигадане, придумане; фантазія'. Отже, найімовірніше, «придумане» слово не могло за 10 років зійти з друкованих сторінок і влитися в живу мову переказів, загадок і прислів'їв. Слово *мрія* побутувало в українській мові задовго до появи поезії М.П. Старицького.

В Архівній картотеці збереглися польові записи, зразки *живої мови*, зібрані з різних регіонів України та її давніх етнічних територій, напр.: *Слезить – Сльозувати*. *А молода за воритьми сльозує. Борзен. пов. О. Андр.; Слякоть*. – *Сльота, ж. і; Сльота почалась – доц, вітер. с. Франтівка на Липовеччині; Смугловатий – Смагляватий*. *Вона ж смаглявата таки. Борзен. п. (О. Андр.); Темножелтый¹⁴ Смуглый – Смаглюватий, а, е; с. Франтівка (Липовеч); Тайный – Скрітний* *Постав вишні десь на сонці, у скрітньому місці, де ніхто не бачить. Звиног. (Крим)*. Ці матеріали були в полі наукової уваги авторів словників 20х рр. ХХ ст. і могли ввійти до запланованих, але не зреалізованих або репресованих праць. Чимало самобутньої української лексики залишилося поза словниками радянської доби. Матеріали АК дають можливість сучасним лексикографам виявити й дослідити такі призабуті ресурси української мови: *росієць, висада, самоцвітити, чавунотопильний*, а також *злоба* у значенні 'вада, порок', *звершений* у значенні 'досконалий, довершений' та ін.; *сльозувати, смагляватий* (натомість форма, зафіксована в словниках – *смаглюватий*), *скрітний* (у *Словнику української мови* в 11 т. (1970–1980 р.) зафіксовано тільки *скрітний* зі значеннями 'замкнутий, таємний, потайний').

Серед карток чимало не тільки традиційних цитат з паспортизацією в джерелах, а радше підготовчих матеріалів до перекладних словників, матеріалів уже з робочого столу лексикографа, які віддзеркалюють мовну ситуацію ХІХ – початку ХХ ст., її типологічні риси та територіальні особливості, відбиті в текстах художньої літератури, фольклору, науки й публіцистики того часу та осмислені в координатах тогочасної філологічної

¹³ *Етнографічний* 1897–1899.

¹⁴ Зберігаємо також правки й додаткові позначки з оригіналу.

думки. Особливо цікавими, подеколи дискусійними видаються такі слова й варіанти перекладу: *разбежаться* (в разные стороны) – *порозволікатися*: *Хто був заможніший і до Виговського прихильний, всі з Лубень якомога пови-хоплювались і по диких просторах українських порозволікалися* (Тв. П. Куліша. VI. 312); *самохвал, хвастун* – *самохвалько*: *Ви виявили все своє кохання Паруючи мене з полубезумним, Із грубіяном, з диким самохвальком* (Куліш. Приб. гост. 48); зокрема такі, що виявляють особливості мовотворчості як письменника, так і автора перекладної картки, який добирав російський відповідник: *сокровище* – *клейнод*: *Сей Баптиста в себе скарб ховає, Держить в руках клейнод душі моєї, Дочку молодшу, Б'янку уродливу* (Куліш. Приб. гост. 28); *хитро* – *політично*: *Кусає собі губи, дивлячись політично, наче хоче сказати...* (Куліш. Троїл та Крессида. 263). Звертаємо увагу на такі одиниці, яких немає в сучасних загальних словниках, а вони, на нашу думку, заслуговують на уважніше розпрацювання: *самосознание* – *самочуття*; *самосознательный* – *самочутний* та ін.

Отже, цінність АК для сучасної україністики стала передумовою переведення її матеріалів у цифровий формат, який дає можливість: а) зберегти АК; б) удоступнити її для широкого кола користувачів; в) активізувати науково-дослідчу й застосовну роботу з АК.

Підготовчий етап зацифрування АК тривав чотири місяці 2018 р.: сотні волонтерів – від школярів до професорів – долучилися до всеукраїнської акції «Збереження Архівної лексичної картотеки» й опрацювали близько 6 млн карток ЛК для того, аби вибрати з-поміж них картки зі штампом «АРХІВНА».

Наступний крок – це виконання проекту «Зацифрування Архівної картотеки Інституту української мови НАН України як словникових матеріалів академічного *Російсько-українського словника* (зокрема втраченого IV тому) за ред. А.Ю. Кримського і С.О. Єфремова (1924–1933)»¹⁵, під час якого: а) зіскановано близько 350 тис. карток; б) створено систему «Архівна картотека» та спеціалізований вебресурс Інституту української мови¹⁶; б) здійснено текстову ідентифікацію частини карток (пілотний варіант).

АК містить двомовні (російсько-українські й українсько-російські) та одномовні (українські) картки в діапазоні А–Я (для обох мов). Ці картки використовували для укладання багатьох словників, але оскільки нас цікавить передусім РУС та його неопублікований IV том, то вибираючи АК з ЛК,

¹⁵ Цей задум реалізувала команда мовознавців – кандидат філологічних наук О.М. Тищенко (керівник проекту), доктор філологічних наук Л.П. Кислюк (наукові співробітники Інституту української мови НАН України); кандидат філологічних наук Ю.В. Поздрань (старший викладач Вінницького національного технічного університету) та Ю.О. Вознюк (аспірантка Інституту української мови НАН України) – за підтримки Українського культурного фонду (грант № 1109, вересень – листопад 2018 р.).

¹⁶ Систему й вебресурс створено із залученням програмістів на чолі з М.М. Ткаченком.

ми одразу сортували паперові картки на дві групи: українські та перекладні. З-поміж перекладних своєю чергою виокремили діапазон з російським заголовним словом на *Р-Я* (IV том). Саме з цього діапазону їх і сканували та почали розпізнавати, отже, для пошуку за словом чи його частиною доступні насамперед картки, використовувані для укладання IV тому РУС. У міру розпізнавання всіх 350 тис. карток можливим буде їхнє сортування, зокрема за алфавітом.

Електронна система «Архівна картотека» дає користувачеві доступ до всіх типів інформації в картках, уможлиблює його роботу зі сканами оригіналів карток (рис. 2).

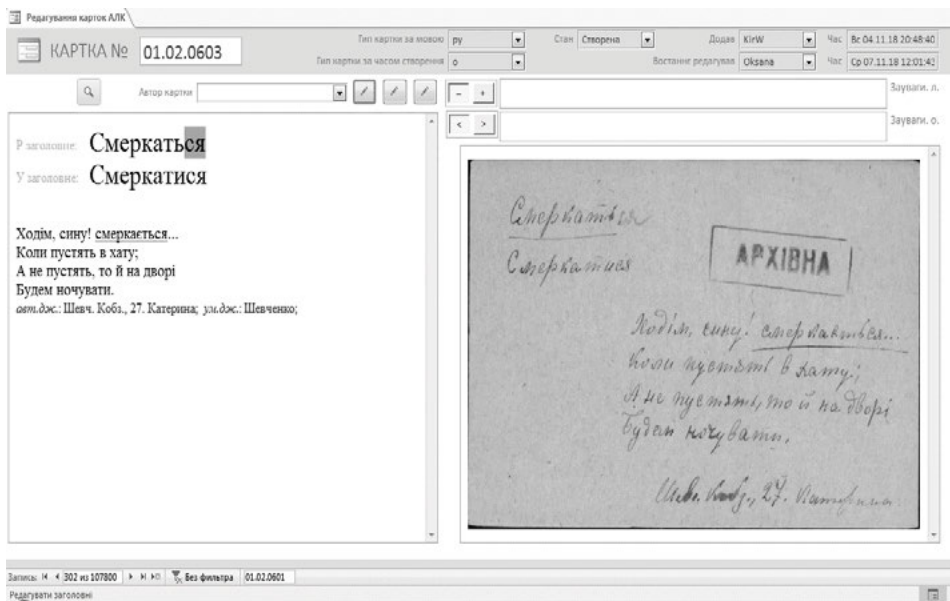

Рис. 2.

Інтерфейс електронної системи «Архівна картотека».

Інформацію карток у базі даних цієї системи структуровано на поля за такими параметрами.

1. Заголовні одиниці:

- українське/російське *заголовне слово* (напр., *смеркатися/смеркатся*);
- українська/російська *стійка словосполука заголовна* або *описовий переклад заголовний* – для карток, де є *словосполука* і/або *описовий переклад*, але не зазначене *заголовне слово* (напр., *смеркнути/наступить сумеркам*);
- українські/російські *генеровані слова* – елементи словосполук у початковій формі для карток без заголовного слова (для пошукової роботи з базою в системі «Архівна картотека»).

2. Додаткові одиниці: українські/російські лексичні, фонетичні *варіанти, форми* слова, напр., дісприкметник, демінутиви, ступені порівняння, роди дієслівної дії тощо (напр., *повечерть*); українська/російська *стійка словосполука; форма з контексту* (перев. для українського слова); *описовий переклад* (перев. російський).

3. Характеристики одиниць: *семантична* – додаткові пояснення, напр., до слова *косіця* подано відповідник *цвѣтокъ* із таким уточненням: *говорится преимущественно о тѣхъ цвѣтахъ, которыми дѣвушки украшаютъ голову; трава; граматична* – значення роду (*ж. р.* – жіночий рід) та показники словозміни (*-и*); довідка про *походження* (етимологічна).

4. Цитата до слова чи стійкої словосполуки.

5. Джерело: *автентичне* джерело – точне відбиття вказаної в картці паспортизації прикладу; *умовне* позначення джерела чи автора – повне прізвище автора, умовне скорочення видання, застосовані в описуваній системі для машинного опрацювання карток.

6. Тип картки за її вхідною мовою: *російсько-українська, українська, українсько-російська; російська; неможливо визначити* (напр., тотожні за написанням в російській та українській мовах слова *мир – мир*).

7. Тип картки за часом створення: *рік*, якщо вказано; *основна* – це імовірна картотека РУС (створена включно до 1933 р.); *сумнівна* належність до картотеки РУС; картотека *поза* РУС (створена після 1933 р.).

8. Підпис: *оператор* – автор введення даних картки; *дата* введення даних картки до електронної системи.

9. Зауваги: зауваги *лексикографа* (додаткові позначки автора картки, напр., знак питання, ремарка «*перевірити*» тощо); зауваги *оператора* (довільні нотатки щодо змісту картки, форми роботи з нею і т. ін.).

Передбачено можливість відзначати ту чи ту картку для наступного перегляду (маркерами *цікаво, доопрацювати*), створювати власну картотеку, шукати інформацію за будь-якими названими параметрами чи їхньою комбінацією. Текстові дані введено відповідно до графіки та правопису оригіналу, ураховуючи правки. Результати роботи представлено на онлайн-ресурсі «Архівна картотека» (<https://ak.iul-nasu.org.ua>), який зараз діє в режимі тестування.

Для пошуку за словом, його частиною або словосполученням зараз доступно близько 2-х тисяч карток. Якщо за запитом нічого не знайдено, можливо, картку ще не розпізнано. У такому разі користувачеві запропоновано переглянути матеріали «*із шафи*»: у цьому розділі решта карток як зображення паперових оригіналів чекають на затекстування, але їх можна уповні «погортати» й попрацювати з ними, як з оригіналами.

Так можна оцінити, на якому матеріалі міг бути творений IV том РУС 1924–1933 рр., якою лексикою міг бути доповнений IV том Грінченкового *Словника української мови* за ред. С.О. Єфремова, А.В. Ніковського (видання

цього словника теж обірвалося 1928-го року на III томі), яка лексика не увійшла до інших загальномовних словників того часу, можна укласти різнопланові реєстри слів та словосполук, віднайти джерела та контексти їх уживання тощо. Розширений дослідчий доступ до бази даних (рис. 3) надаватиме власник паперової архівної картотеки – Інститут української мови НАН України. Цей режим дасть можливість працювати з більшим обсягом даних – з текстом розпізнаних карток, виконувати розширений пошук, сортувати за різними фільтрами, створювати одномовні та перекладні реєстри та ін.

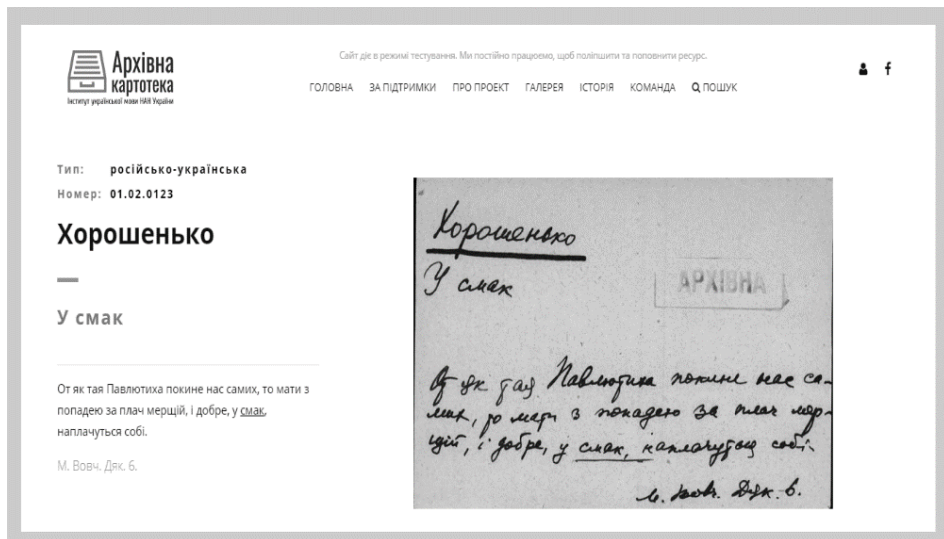

Рис. 3.

Дослідчий доступ до бази даних (<https://ak.iul-nasu.org.ua>).

Проект «Зацифрування Архівної картотеки Інституту української мови НАН України» є першим етапом осучаснення паперових лексичних картотек Інституту української мови НАН України для створення електронного інструментарію словникаря – «Лексикографічного електронного знадобу» (Тищенко 2019). Уведення АК в електронний формат як одного з модулів сучасної електронної лексичної картотеки закладає надійне підґрунтя для словникарської роботи надалі: для виваженого вивчання розвитку української мови в часі та просторі, встановлення питомих рис українського мовомислення й української лексикографічної традиції, її тяглості й водночас динамічності, випрацювання критеріїв формування джерельної бази та фактичної основи українських словників XXI ст.

Література і скорочення

- Артефакт 2006* = *Информационно-поисковая система „Артефакт”*, <http://www.gentar.ru/materiali/informatsionno-poiskovaya-sistema-artefakt.html>, [доступ 26.10.2020].
- Вихованець І. Р., 1990, *Таїна слова*, Київ.
- Гнатюк І.С., 2005, *Лексична картотека*, [в:] *Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (1930–2005): Матеріали до історії*, Київ.
- Гриценко П.Ю., Бріцин В.М., 2016, *Нове життя класичної лексикографічної праці (передмова)*, [в:] *Російсько-український словник: у 4-х т., т. 1*. Репринт з вид. 1924 р. *Етнографічний 1897–1899 = Етнографічний збірник*. Наукове Товариство імені Шевченка, Львів.
- Записки 1919* = *Записки історично-філологічного відділу, книга I (1919)*, 144 + LCV с., Київ.
- Левченко С.П., 1968, *Українська лексична картотека*, „Мовознавство”, № 4.
- Неровня Н.М., 2004, *До 85-річчя лексичної картотеки*, [в:] *Лексикографічний бюлетень: Зб. наук. праць*, вип. 10, Київ.
- Огієнко І.І., 2001, *Історія української літературної мови*, Київ.
- Паламарчук Л.С., 1978, *Українська радянська лексикографія (питання історії, теорії та практики)*, Київ.
- Поздрань Ю.В., 2018, «*Російсько-український словник*» за редакцією А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова в історико-лінгвістичному контексті, Вінниця.
- Резолюція 1933* = *Резолюція Комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті*, [в:] Кубайчук В., 2004, *Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови)*, Київ, «К.І.С.».
- Робота 1935* = *Робота Інституту мовознавства Академії Наук УСРР за 1934 р.: Хроніка*, „Мовознавство”, № 3–4.
- РУС = *Російсько-український словник, 1924–1933*, т. I–III, гол. ред. акад. А.Ю. Кримський (I–II тт.), акад. С.О. Єфремов (III–IV тт.), Київ.
- Сказки 1890* = *Сказки, пословицы и т. п., записанныя въ Екатеринославской и Харьковской губ. И.И. Манжураю*, [в:] *Второй выпускъ II тома «Сборника Харьков. Ист.-фил. О-ва»*, Харків.
- Список* = *Список джерел українсько-російської картотеки, 1938–1941, 1946–1948*, [в:] *Журнал обліку роботи картотечної групи (рукопис)*. Архів відділу лексикології та лексикографії Інституту української мов НАНУ.
- Стишовић Р. Р., 2017, *Грађа за Речник САНУ – благо које треба сачувати (о дигитализацији листића)*, „Наш језик”, XLVIII/3–4, <http://dais.sanu.ac.rs/123456789/4925>, [доступ 26.10.2020].
- Тищенко О.М., 2016, *Архівна картотека як лексико-ілюстративна база «Російсько-українського словника» за ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова. I. Лексична картотека: історія створення та репресій; II. Мікро- та макроструктура архівної картотеки*, „Українська мова”, № 2, 3.
- Тищенко О.М., 2019, *Електронна лексична картотека: шлях створення інструментарію сучасного словникаря*, „Українська мова”, № 2.
- Шевельов Ю.В., 2002, *Портрети українських мовознавців*, Київ.

Żmigrodzki P., 2020, *Wielki słownik języka polskiego PAN. Zasady opracowania*. Kraków, https://www.wsjp.pl/pobieranie/zasady_opracowania_wsjp.pdf, [dostęp 26.10.2020].

References

- Artefakt 2006* = *Informatsionno-poiskovaia sistema „Artefakt”*, <http://www.gentar.ru/materiali/informatsionno-poiskovaya-sistema-arte-fakt.html>, [access: 26.10.2020].
- Etnohrafichnyĭ 1897–1899* = *Etnohrafichnyĭ zbirnyk*, Lviv.
- Hnatiuk I.S., 2005: *Leksychna kartoteka*, [in:] *Instytut movoznavstva im. O.O. Potebni NAN Ukraïny (1930–2005): Materialy do istoriï*, Kyïv.
- Hrytsenko P.IU., Britsyn V.M., 2016, *Nove zhyttia klasychnoi leksykohrafichnoi pratsi (peredmova)*, [in:] *Rosiï's'ko-ukraïns'kyĭ slovnyk*: in 4 vol. – Vol. 1: *A–Z*. Reprint z vyd. 1924, Kyïv.
- Levchenko S.P., 1968, *Ukraïns'ka leksychna kartoteka*, „*Movoznavstvo*”, № 4.
- Nerovnia N.M., 2004, *Do 85-richchia leksychnoi kartoteki*, [in:] *Leksykohrafichnyĭ biuleten*, issue 10, Kyïv.
- Ohiienko I.I., 2001, *Istoriia ukraïns'koï literaturnoi movy*, Kyïv.
- Palamarchuk L.S., 1978, *Ukraïns'ka radians'ka leksykohrafiia (pytannia istoriï, teorii ta praktyky)*, Kyïv.
- Pozdran' I.U.V., 2018, «*Rosiï's'ko-ukraïns'kyĭ slovnyk*» za redaktsieiu A.IU. *Kryms'koho ta S.O. IEfremova v istoryko-linhvistychnomu konteksti*, Vinnytsia.
- Rezoliutsiia 1933* = *Rezoliutsiia Komisii NKO v spravi perevirky roboty na movnomu fronti, 1933*, [in:] Kubaïchuk V., 2004, *Khronolohiia movnykh podiï v Ukraïni (zovnishnia istoriia ukraïns'koï movy)*, Kyïv.
- Robota 1935* = *Robota Instytutu movoznavstva Akademii Nauk USRR za 1934 r.: Khronika, 1935*, „*Movoznavstvo*”, № 3–4.
- RUS = *Rosiï's'ko-ukraïns'kyĭ slovnyk, 1924–1933*, vols. I–III, Kyïv.
- Shevelov I.U.V., 2002, *Portrety ukraïns'kykh movoznavtsiv*, Kyïv.
- Skazki 1890* = *Skazki, poslovitsy i t. p., zapisannyya v" IEkaterinoslavskoi i KHar'kovskoi gub. I.I. Manzhuroiu*, [in:] *Vtoroiĭ vypusk" II toma «Sbornika KHar'kov. Ist.-fil. O-va»*, KHarkiv.
- Spysok* = *Spysok dzheryl ukraïns'ko-rosiï's'koï kartoteki, 1938–1941, 1946–1948*, [in] *Zhurnal obliku roboty kartotechnoi hrupy (rukopys)*. Arkhiv viddilu leksykolohii ta leksykohrafiï Instytutu ukraïns'koï movy NANU.
- Stijovid R. R., 2017, *Građa za Rečnik SANU – blago koje treba sačuvati (o digitalizaciju listiđa)*, „*Naš jezik*”, XLVIII/3–4, <http://dais.sanu.ac.rs/123456789/4925>, [access: 26.10.2020].
- Tyshchenko O.M., 2016, *Arkhivna kartoteka iak leksyko-iliustratyvna baza «Rosiï's'ko-ukraïns'koho slovnyka» za red. A.IU. Kryms'koho ta S.O. IEfremova*. I. *Leksychna kartoteka: istoriia stvorennia ta represii*; II. *Mikro- ta makrostruktura arkhivnoi kartoteki*, „*Ukraïns'ka mova*”, № 2 ; 3.
- Tyshchenko O.M., 2019, *Elektronna leksychna kartoteka: shliakh stvorennia instrumentariiu suchasnoho slovnykaria*, „*Ukraïns'ka mova*”, № 2.

Vykhovanets' I.R., 1990, *Tajna slova*, Kyiv.

Zapysky 1919 = *Zapysky istorychno-filolohichnoho viddilu*, kn. 1 (1919), 144 + LCV p., Kyiv.

Żmigrodzki P., 2020, *Wielki słownik języka polskiego PAN. Zasady opracowania*. Kraków, https://www.wsjp.pl/pobieranie/zasady_opracowania_wsjp.pdf, [access: 26.10.2020].

Summary

Archival Card Index of the Ukrainian Language in Digital Format: from the Monument of the Language to the Modern Lexicographic Tool

The Electronic System «Archival Card Index» (ACI) represents the digital format of lexical and illustrative materials of the Commission of the Dictionary Living Ukrainian language (All-Ukrainian Academy of Sciences), which created the «Russian-Ukrainian Dictionary» by ed. A. Krymsky and S. Yefremov, today recognized as the superlative of Ukrainian lexicography of the 20-30's of the 20th century, and which is becoming even more relevant today. The value of the ACI consists in the fact that it contains materials IV volume of the «Russian-Ukrainian Dictionary» destroyed in 1933. For the first time since the 1930's ACI became the object of scientific attention precisely as materials of the repressed Commission, for more than half a century they were considered lost. ACI digital format is needed in order to prevent its physical decay, to return to the linguistic-cultural process, to optimize research work. After all, ACI contains professionally processed linguistic sources of general dictionaries first half XXth century, which are of great value for the restoration of the authenticity of Ukrainian language thinking, to eliminate the prolonged russification of Ukrainian vocabulary and the creation of dictionaries of the Ukrainian language of the 21th century.

Keywords: Ukrainian language, Ukrainian lexicography, digital format, electronic lexical card index, Archival card index, «Russian-Ukrainian Dictionary» ed. by A. Krymsky and S. Yefremov.